

HÂKİMİYETİN SEMBOLÜ: KIZILELMA

Oğuz ŞENTÜRK*

Öz

Kızilelma, Türklerin fetih ve hâkimiyet anlayışını temsil eden sembollerden birisidir ve bir ideal olarak uzak ve erişilmez bir hedefi temsil eder. Bazen de İstanbul, Roma, Viyana, Estergon, Budin gibi çeşitli şehirlerin ifadesinde kullanılır. Bununla beraber kavram Osmanlı döneminde yazılmış edebî metinlerde uzun bir süre Roma'nın karşılığı olarak kullanılmıştır. Kızilelma'nın izine farklı medeniyet ve toplumlarda rastlamak mümkündür. Yunan mitolojilerinden Avrasya mitolojilerine karşı konu olan Kızilelma daima hâkimiyetin sembolü olmuştur.

Kızilelma imgesi, ulaşılması gereken bir yeri, fethedilmesi gereken bir beldeyi ifade ettiği gibi kimi zaman bir devlet kurma idealini, kimi zaman cihan hâkimiyeti idealini, kimi zaman da Türk birliği idealini ifade etmiştir.

Anahtar kelimeler: Kızilelma, Osmanlı, Türk, Ülkü.

Symbol Of Dominance: Golden Apple

Abstract

Golden Apple is one of the symbols representing the conception of conquest and dominance of the Turks. An ideal represents a remote and inaccessible target. Sometimes it is used in the expression of various cities such as Istanbul, Rome, Vienna, Esztergom and Budin. However, the concept has been used in the literary texts written in the Ottoman period for a long time as the equivalent of Rome. It is possible to come across the traces of Golden Apple in different civilizations and societies. From Greek mythology to Eurasian mythology, Golden Apple has always been the symbol of domination.

The image of Golden Apple expressed a place to be reached, a place to be conquered, and sometimes the ideal of establishing a state, sometimes the ideal of the dominance of the world, and sometimes the ideal of Turkish unity.

Keywords: Kızilelma (Golden Apple), Ottoman, Turks, Ideal.

Giriş

Kızilelma'nın tanımı üzerine birçok tarif bulunmakla birlikte genel olarak kabul edilen tanıma göre "erişilmesi istenen ülkü ve elde edilmesi amaçlanan

* İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

muhayyel yer” anlamlarında kullanılmaktadır.¹ Larousse’dan aktarılanlara göre de “*Nerede olduğu ya da olacağı belirtmeyerek yeryüzündeki bütün Türklerin birleşip kuracakları ideal ülke veya bütün Türklerin bir araya toplanması ülküsü*” şeklinde tanımlanmıştır.² İsmail Çetin ise Kızilelma için “*bir altın küre ile sembolize edilip bazen bir zaferin işareti, bazen hâkimiyetin sembolü bazen de fethedilmek üzere hedef seçilen topraklar*” tanımını kullanmıştır.³

Kızilelma’yla ilgili yapılan tanımlamaların geneline bakıldığında bir fikri düşüncüyü veya muhayyel bir yeri belirttiğini söylemek mümkündür. Kızilelma üzerine yapılan çalışmaların büyük bir kısmı onu bir siyasi düşüncenin ürünü olarak anlatmaya çalışmışlardır. Orhan Şaik Gökyay⁴ ve Necati Gültepe⁵ Kızilelma’nın serüvenini geçmişten günümüze kadar farklı medeniyet ve toplumlarla karşılaştırarak anlatmaya çalışmışlardır. Ziya Gökalp ve Nihal Atsız gibi edebiyatçılarımızda Kızilelma’yı Türk’ün siyasi bir düşüncesi olarak dile getirmişlerdir. Kızilelma, kalemleri güçlü olan Ömer Seyfettin’in ve Cengiz Aytmatov’un hikâyelerine de konu olmuştur.

Kızilelma’dan bahseden, hikâyelerini ilk aktaran ve bunları yazılı bir hale dönüştürenler Evliya Çelebi ve Peçevi İbrahim Efendi olmuştur.⁶ Tarihimiz için önemli bir yere sahip bu iki müellif kaleme aldıkları metinlerde Kızilelma terimini kullanmışlardır. Söz konusu metinlerde Kızilelma’nın bir sepet içinde gökyüzünden ilahi bir güç tarafından bazı şehirlere isabet edecek şekilde savrulduğu tasvir edilmiştir.⁷

İsmail Hami Danişmend’in aktardığına göre bu şehirler:

- a. *Engerus / Ungarus Kızıl-Elması: Budin,*
- b. *İkinci Engerus Kızıl-Elması: İstoni Belgrad = Szekesfehervar / Sthulweissenburg,*
- c. *Orta Macar Kızıl-Elması: Usturgon = Ezstergon / Gran,*
- d. *Küçük Macar Kızıl-Elması yahut Alaman Kızıl-Elması veya Beç Kızıl-Elması: Viyana,*
- e. *Rim-Papa Kızıl-Elması: Roma.*

Danişmend, Evliya Çelebi’nin Kızilelmaların beşinden bahsettiğini lakin altıncısı olan Prusya’daki Cologne = Kolonya şehrini ihmal ettiğini buna da dayanak olarak Peçevi’nin eserini göstermektedir.⁸

¹ Orhan Şaik Gökyay, “Kızilelma”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Ankara 2002, s. 559.

² Banuçiçek Kırcıoğlu, “Kızilelma’nın Türklük İçin Anlamı ve Cengiz Aytmatov’un Kızıl Elma Hikâyesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 7, Erzurum 1997, s. 89.

³ İsmail Çetin, “Kızilelma”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, Sayı: 25, Yıl: 5, Ankara, Ocak-Şubat 2014, s. 61.

⁴ Orhan Şaik Gökyay, *Kızilelma*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018.

⁵ Necati Gültepe, *Kızilelma’nın İzinde “Turan Dünyasının Onbin Yıllık Sırrı”*, Milenyum Yayınları, İstanbul, Mart 2007.

⁶ Peçevi eserinde Kızilelma için Türkler’in Roma şehrine ve fütuhât isteklerine verdikleri isim olarak tanımlamıştır. Roma şehrine verdikleri ismin diğer Kızilelmalar ile karışmaması adına Roma’ya “*Rim-Papa Kızıl Elması*” da demişlerdir. Bihter Gürışık, *Peçevi Tarihi (46-80 Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005, s. 403.

⁷ Gültepe, *a.g.e.*, s. 15-16.

⁸ İsmail H. Danişmend, *Türklük Meselesi*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1983, s. 162.

Kızilelma ortaya Türk düşüncesi olarak mı çıktı yoksa Türklerin dışında başka medeniyetler bu sembolizmi kullanmışlar mıdır? Eğer farklı toplumlar da Kızilelma'yı kullanmışlarsa ne sebeple kullanmışlardır? ya da Kızilelma bir hakimiyetin sembolü müdür? Araştırmamızda bu sorulara cevaplar bulunmaya çalışılmıştır.

1. Farklı Toplumlarda Kızilelma Temsiliyeti

Türklerin dışında diğer medeniyetlerde Kızilelma figürünü andıran sembolizmi kullandıkları görülmektedir. Bunun ilk örneği bir Yunan mitolojisinde tasvir edilmiştir. Mitolojiye göre Kaz Dağı'nda Afrodit, Hera ve Athena arasında bir güzellik yarışması yapılmıştır. Tanrılar bir düğün için toplandıklarında bu düğüne davet edilmeyen Eris düğün eğlencesini bozmak için adı geçen tanrıçaların buldukları yere birer altın elma atar. Bu altın elmaların üzerinde "en güzeline" yazılı olduğu ve bu yazıyı gören üç tanrıça arasında bir tartışmanın başladığı anlatılmaktadır. Tanrıların tanrısı olarak simgelenen Zeus bu tartışmaya son vermek amacıyla en güzeli seçmesi için Paris'i görevlendirir. Paris bu üç tanrıçadan en güzelinin Afrodit olduğunu söyleyerek altın elmayı ona verir.⁹ Dünya tarihinde "Golden Apple" olarak bilinen tabirin buradan ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Altın Elma, çeşitli milletlerin hikâyelerinde veya masallarında rastlanan bir unsurdur. Hikâye ve masalların temalarında çalınan elmalar Herkül gibi kahramanlarca geri getirilmektedir. İskandinav mitolojilerinde ölümsüzlüğün kaynağı ve İrlanda mitolojilerinde ise öteki dünyada elma dalının bir parçası olarak betimlenmiştir.¹⁰

Kutsal kitaplarda elma temsiliyetine rastlanılmaktadır. Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de Hz. Adem ve Hz. Havva'nın yedikleri yasak meyveden bahsedilmektedir. Kutsal kitaplarda yasak olan meyvenin net olarak elma olduğu belirtilmemektedir.¹¹ Ancak İslam toplumunda geçmişten günümüze kadar gelen inanca göre bu meyvenin elma olduğu ileri sürülmektedir. Ayetlerde yer alan elma figürüne bilgi, ölümsüzlük ve günahın sembolü anlamlarını da yüklemek mümkündür.

Elma, Avrasya kültürleri içerisinde ise sevgi, cinsellik, doğurganlık ve yaşam, bilgi ve karar, zenginlik sembolü olarak rol oynar.¹² Elma ölüm ile yaşamı kendi içinde taşıyan bir sembol halini gelmiştir.

Kızilelma veya Golden Apple bazı Avrupa imparatorluklarında özellikle de Bizans imparatorluğunda saray ve kiliselerin tepesinde üzerine bir haç yerleş-

⁹ Yunan mitolojisine benzer bir mitolojiye de Kuzey Avrupa ve Amazonların mitolojilerinde rastlanılmaktadır. Mitolojiler için bkz. Necati Gültepe, *a.g.e.*, s. 25-34.

¹⁰ İskandinav efsanesinde geçen bir kesit için bkz. https://en.m.wikipedia.org/wiki/Golden_apple, (11.05.2019).

¹¹ Bakara-35. Ayet: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette oturun, istediğiniz yerinden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz" dedik. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/42/35-ayet-tefsiri>, (11.05.2019); İncil Yaratışı 2:15-17 RAB Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işleme için Adem'i oraya koydu. Ona, "Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin" diye buyurdu. "Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölersün." <https://incil.info/arama/Yaratilis+2>, (11.05.2019).

¹² <https://de.wikipedia.org/wiki/Kulturapfel>, (11.05.2019).

tirilerek temsil edildiği görülmektedir. Batı kaynaklarında elma ve asâ birlikte hükümdarlık alâmeti olarak kullanıldığı belirtilen Kızılelma, bazı araştırmacılara göre İtalya'da Roma şehri bazılarına göre de Roma'da Saint Pierre Kilisesi'nin üzerinde bulunan ve denizden bile görülebilen altın yıldızlı küre ya da kilisenin kırmızı bakırla kaplanmış kubbesidir.¹³

Bizans İmparatoru 1. Justinyen'den itibaren Bizans paralarının üzerinde de bu figürlere rastlamak mümkündür. Paraların üzerinde bir imparator elinde bir küre veya elmayı tutar bir biçimde resmedilmiştir.¹⁴

“Bizans döneminde Ayasofya'nın önünde dikili bir sütun üstünde at üzerindeki Iustinianos heykelinin elinde altından bir küre bulunmaktaydı. Bu şekilde bütün dünyayı hâkimiyeti altında tuttuğuna inanılan imparatorun elindeki kürenin (kızılelma) yere düşmesi, Bizans da dahil birçok ülkenin Türkler tarafından zaptedileceğine ve imparatorluğun çöküşüne işaret sayılmıştı. Ayrıca burada yer alan bir kitâbede, ‘Bu top benim elimde durduğu sürece dünyaya sahibim’ sözlerinin yazılı bulunduğu; Iustinianos'un, ‘Beni yıkacak kimse buradan geçecektir’ dediği de rivayet edilmektedir.”¹⁵

Bizans İmparatorluğu'nda gücün simgesi olarak tasvir edilen bu heykelle ilgili birçok anlatı bulunmaktadır. İslam coğrafyacıları bu heykelin sağ eli havada olduğundan insanları İstanbul'a davet ettiğini, sol elinde ise bir kürenin bulunması şehrin düşmanlarca istilasını engelleyecek bir tılsımın olduğunu ileri sürmektedir. Hristiyan kaynakları ise kürenin dünyayı temsil ettiği sağ elin de Kudüs'ü işaret ettiğini dile getirmektedir.¹⁶

Roderic H. Davison, E.J. Wilkinxon Gibb veya Stefanos Yerasimos gibi Osmanlı araştırmacılarına göre Kızılelma temsiliyeti erken Bizans'ta doğmuştur.¹⁷ Carl Brockelmann ve Martin Hartmann, Kızılelma'nın menşeinin Hesperides'in altın elmalarından geldiğini ve bunda da Batı dünyasının ideal ülkelerinden birinin tasavvur edildiğini ileri sürerken August Fischer bunu cihan hâkimiyetinin bir sembolü olarak göstermektedir. Bir kısım araştırmacılar ise Kızılelma'nın Doğu ülkelerinde de hükümdarlık alâmeti sayıldığını gösteren çeşitli tarihi kayıtlar üzerinde durmaktadır.¹⁸

2. Osmanlıdan Önce Türklerde Kızılelma

Bazı araştırmacılar için de Kızılelma ilk olarak Orta Asya'da Türklerin arasında doğan bu ülkü, Ergenekon destanında Ergenekon'dan dışarı çıkarak eski yurtlarını yeniden ele geçirme anlayışı olarak görülmektedir. Bu anlayışla

¹³ Gökyay, “a.g.m.”, s. 559.

¹⁴ Muhsin Kadioğlu, *Türk-İslam Cihan Hâkimiyeti Ülküsü - Kızılelma*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2019, s. 45-46.

¹⁵ Gökyay, “a.g.m.”, s. 559-560.

¹⁶ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Turan Neşriyat Yurdu, Cilt: 1, İstanbul 1969, s. 38.

¹⁷ <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/kizil-elma-nedir-neresidir-1491607/>, (11.05.2019).

¹⁸ Gökyay, “a.g.m.”, s. 561.

Oğuzlar için Kızılelma, hangi yöne gidilirse gidilsin hedefleri ve kazandıkları zaferleri temsil eden bir simge haline gelmiştir.¹⁹

Türkler tarafından en yoğun biçimde kullanılan renkler al ve kırmızı olmuştur. Bu renkler Türklerin kumaş ve dokumalarında ilk tercih edilen renk olmasıyla birlikte Orta Asya'dan Anadolu ve Balkanlar'a göç eden Türkmen topluluklarının kendi boylarını göstermek amacıyla başlarına sardıkları başlıklarda kullanılmıştır.²⁰

Eskiden Türkler Altaylardaki Kızılelma'ları mukaddes olarak görüp onların şerefine bayramların düzenlendiği aktarılmıştır. Bazı kaynaklarda Ağaç Bayramı olarak geçen Kızılelma Bayramı kışın en soğuk olduğu zamanda, 25 Aralık'ta kutlanırdı. 21 Aralık'ta en uzun gecenin yaşandığı ve ardından gündüzün geceyi yendiği gün olarak görülmesiyle 25 Aralık Kızılelma Bayramı'nın kutlandığı gün olmuştur. Kızılelma Bayramı gecesinden sabaha kadar dallarında kırmızı elma döşeli ağacın etrafında sabaha kadar "inderbay" adı verilen halk oyunu oynayarak güneşi geri dönmeye çağırarak en özel dileklerini bu gecede dilerlerdi.²¹

Kızılelma Doğu Anadolu ve Azerbaycanlı Türkler arasında önemli bir inanın içinde varlığından söz ettirmektedir.

"Doğu-Anadolu ile Azerbaycanlı Türkler arasındaki yaygın inanışlara göre: Dağıstan kuzeyindeki eski Hazar Türkleri başkentinde Miladi 920 yılında İbn-Fadlan'ın da görüp anlattığı kağanın ipek atağının tepesindeki "Altın Top"un bulunduğu yer, Kafkasların güneyinde ve Öncüya'daki Türkler'in fetih ülküsü olarak "Kızıl-elma" (Altın-Elma/Top) adıyla sembolleştirilmiştir. XVIII. yüzyılda yazılan "Dağıstan Akvamu" hakkındaki risalede de, Şamkhallar'ın gerçekten Kumuk ile Avar hâkimi olarak Dağıstan'a hükmedebilmeleri için, tahta çıkmadan önce, Şinid adlı köydeki "Kızıl-Alma" denilen kutlu Altın-Top'un törenini yapma mecburiyetinin bildirilmesi de, burada köklü ve kutlu bir Kızıl-elma geleneğinin yaşadığını bildirmekte."²²

Elma simgesinin tarihi aslında çok eskilere Hz. Adem ve Hz. Havva'ya kadar dayanmaktadır. Kutsal kitaplarda Adem ve Havva'nın kovulma hikayesinde geçen yasaklı elmayı yeme olayındaki ağacın Hayat Ağacı olarak geçtiği söylenmektedir. Buradaki hayat ağacının Kızılelma ile bağlarının olduğu birçok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir.

Gökyay'ın Emel Esin'den aktardığına göre:

"Sayın Emel Esin Hanım'ın bana aktardığına göre dünyanın ortasında bir dağ var; bu dağın üzerinde bir elma ağacı var, adı Jambu; bu, Türkçe elma demektir. Bu elmaya sahip olmak için dünyanın dört bir tarafından

¹⁹ Gökyay, "a.g.m.", s. 560.

²⁰ Metin Ekici, "Türk Kültüründe 'Al' Renk", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16/2, Kış 2016, s. 103-107.

²¹ Gültepe, a.g.e., s. 71.

²² Kırzioğlu, "a.g.m.", s. 89-90.

*hükümdarlar geliyor; kuzeyden Türkler geliyorlar. Bu elmaya sahip olan dünyaya sahip olacaktır. Büyük hükümdarların, mabutların vücutlarında bu elmayı gösteren işaretler vardır. Bu suretle elma dünya hâkimiyetinin sembolü oluyor.*²³

Emel hanımın dile getirdiği sözler hayat ağacı ve Kızılalma temsiliyetini destekler niteliktedir. Elma, dünya tarihine egemen olan medeniyetler gibi Türkler için de kutsallık ve hâkimiyet sembolü olmuştur.

Hayat ağacının dalında bulunan yuvarlaklar güneş, ay ve yıldız sembolize ederken Osmanlı kültürüne geçerken bu sembollerin “Kızılalma” olarak tercüme edildiği aktarılmıştır.²⁴

3. Osmanlı Döneminde Kızılalma

Osmanlı üzerine çalışmaları olan bir dizi araştırmacılar Kızılalma'nın ilk temel dayanağını Osman Bey'in gördüğü rüyaya dayandırır. Osman Bey'in rüyasındaki ağaç ile hayat ağacı arasında bir bağlantı kurmak mümkündür. Rüyadaki ağaç Osman Gazi'nin göğsünden çıkarak gölgesi dünyayı sarar, gölgesinin altında dağlar bulunur ve bu dağlardan sular çıkar.²⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nda hâkimiyetin alâmeti olarak kabul edilen Kızılalma, sultanların minyatürlerine yansımıştır. Topkapı Sarayı Müzesi'nde yer alan söz konusu on iki minyatürün ilkinde Osman Gazi elinde bir Kızılalma tutmaktadır. Sırayla portrelerde Sultan Orhan sağ elinde bir altın küre (Kızılalma) ve I. Murat sağ elinde mendil ile sol elinde altın bir küre tuttuğu görülmektedir. Sultan Yıldırım Bayezid'de babasının portresinde olduğu gibi resmedilmiştir. I. Mehmed ise sol elini kaftanının cebine sokup sağ elinde altın küreyi (Kızılalma) taşımaktadır. II. Murat, Kanuni Sultan Süleyman sol eli dizinde sağ elinde altın bir küre, Fatih Sultan Mehmet ve II. Selim tam tersi bir duruşla resmedilmiştir. II. Bayezid elinde sadece bir kitap tutar şekilde temsil edilirken Yavuz Sultan Selim her iki elinde altın bir küre tutar şekilde minyatüre edilmiştir. III. Murat ise elinde herhangi bir şey olmadan resmedilmiştir.²⁶

Kızılalma, Fatih Sultan Mehmet'ten III. Selim'e kadar Türk ordusunun dilinden düşmemiş ve sürekli “Padişahım, biz senin uğrunda ta Kaf Dağı'nın ötesine Kızılalma'ya dek varırız” sözünü tekrarlamışlardır.²⁷ Kızılalma sadece askeri kesimler arasında yaygın olmamış aynı zamanda halkın, ilim erbabının ve yabancıların dilinde de yer almıştır.

Balkanların Osmanlılar tarafından fethedilmesinden bölgede seyahat ederek insanlara İslâm'ı tebliğ eden Sarı Saltuk'un “Saltukname”sinde Kızılalma ile karşılaştığını anlatmaktadır:

²³ Göktepe, a.g.e., s. 154.

²⁴ Aktaran Yasin Şen, “Klasik Türk Şiirinde Kızılalma”, *Journal of Turkish Language and Literature*, Cilt: 3, Sayı: 4, Autumn 2017, s. 198.

²⁵ Aşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Haz. Kemal Yavuz - M.A. Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul 2003, s. 57-58.

²⁶ Banu Mahir, “Elinde Altın Küre (Kızıl Elma) Tutan Osmanlı Sultan Portreleri”, *Uluslararası IV. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Cilt: 2, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1997, s. 91-98.

²⁷ Gültepe, a.g.e., s. 198.

“Şerif, oradan Asfur’a döndü. Berberiyeye uğradılar. Yedi gün gittiler. Abadanlığa çıktılar. Orası; Üngürus, Alman ve Uyursivür tarafıdır. Büyük bir şehre rastladılar. Burada büyük bir kilise vardı. Kapısı kapatılmış. Altın bir top kubbesinde dururdu. Kızıl altından idi ve bir elmaya benziyordu. Şerif Saltık: Bu nedir, diye sordu. Onlar: Buna, Kızılma derler, dediler.”²⁸

Saltıkname Hz. Muhammed’in Sultan Murad-ı Hüdavendigâr’a emri de şöyle anlatılmaktadır:

“En son Murad Han Gazi, İznik’de Resul hazretini rüyasında gördü:
- Kalkın, Edirne şehrine gidin, ocağınızdır, gazilerin yeridir. Orası; Dar-ür-n-nasr, beytü’l-feth ve arz-ı şerifdir. Oradan her nereye zafer fetih niyetiyle giderseniz hazır olur. Kuvvetlenirsiniz; batıyı, doğuyu, kuzeyi ve güneyi; bu dört köşe ova ve denizi oradan fethedersiniz. Adalet ile galip olup o yerleri alacaksınız. Oradan yürüyüp Kızılma’yı da sizin nesliniz fethedecek. Âlem size boyun eğecek, dedi.”²⁹

Murad Han’ın gördüğü rüya ile birlikte Kızılma’ya bir kutsallık atfedildiği ve fethedilecek yerlerin Kızılma olarak belirtilmesi cihan hâkimiyetine dini bir destek eklemeye gayesi olabilir.

Taşlıcalı Yahya Bey’in Kanuni’nin Viyana ve Almanya seferleri üzerine yazdığı kasidesinde Padişahın Kızılma’nın peşinde olduğunu gösterir:

*Kıralun âli tuyıldı elem bahrine gark
Kızılma diyari ile iklim-i Alamani*³⁰

Ömer Seyfettin’in “Kızılma Neresi” hikâyesine de konu olan Kanuni anlatısında şunları anlatır:

(İskender Paşa genç bir bostancıyı huzura soktu)

— !...

— Kızılma neresi?

— Atınızın gittiği yer... Padişahım!

— Orası neresi?

— Neresi olduğunu ancak padişahım bilir... Evet... Orası ne Hint, ne Sint, ne Çin, ne Maçin, ne Viyana, ne de Roma’ydu.

Padişah huzurundakilere: Kızılma benim gitmek istediğim yer, işte... Hakk’ın beni göndereceği yer.³¹

Kızılma hakkında bilgiler veren sadece Saltıkname olmamış onun yanında Evliya Çelebi’nin kaleme aldığı Seyahatnamesi’nde birçok bilgi yer almaktadır. Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde Kızılma birkaç yeri veya şehri ifade edecek şekilde pek çok defa kullanılmıştır. Seyahatnamede geçen yerlerin nereler olduğunu daha önce zikretmiştik. Kızılma olarak anılan Budin’de bir Kızılma Camii ve bir de Kızılma sarayının var olduğu Seyahatname-

²⁸ Kadioğlu, a.g.e., s. 68.

²⁹ Kadioğlu, a.g.e., s. 68-69.

³⁰ <http://www.turkgenclikvakfi.org/makaleler/?key=257>, (23.05.2019).

³¹ <https://books.google.com.tr/books?id=0lVDDwAAQBAJ>, (23.05.2019).

de geçmektedir. Evliya Çelebi eserinde buradan “*Budin Kızılma’sı*” şeklinde söz etmektedir. Hatta eserinin bir başka yerinde Budin’den “*Taht-ı Kızılma*” şeklinde bahseder. Yine Girit adasının fethi münasebetiyle adada bulunan düşman askerlerinin kaleye “*Kızılma Papazı bayrağı*” diktiğini söyleyen Çelebi’de kavram bu sefer de Roma veya Vatikan olarak karşımıza çıkmaktadır. Evliya Çelebi’nin de anlatımı üzerine Kızılma’nın sürekli değişen hedefler olduğunu göstermektedir.³²

Bazı kaynakların Kızılma tabiri yerine “*diyâr-ı Üngürüs*”ü kullandığı söylenmektedir. Evliya Çelebi, Hayreti’nin, “*Şâhum kızılmayı ayva ile doldurdun*” mısrasıyla sona eren kıtasının Budin’de Kızılma Sarayı diye meşhur binanın divanhânesinde celi hatla yazılı olduğunu söylerken Âşık Çelebi, sadece son mısramı kaydettiği bu dörtlüğün Beç seferine tarih düşürüldüğünü belirtmektedir.³³

III. Selim’in kurduğu Nizâm-ı Cedid ordusuna karşı ayaklanan yeniçerilerin ağzından naklen Koca Sekbanbaşı’nın kaydettiği, “*Hemen bize düşmanı gösterebilirler, dalkılıç olup düşman ordusuna dalarız, harap ederiz ve kralın tahtını tacını başına geçirip Kızılma’ya dek gideriz*” sözleri, bu sırada Kızılma’nın eskisi gibi belirsiz bir ülke olduğunu göstermektedir. Kızılma efsanesinin yeniçeriler arasında da yaygın olduğu tahmin edilmektedir.³⁴

Yeniçeriler arasındaki âşıklar şiirlerinde Kızılma’yı sık sık kullanmıştır. Bunlardan biri de Âşık Mustafa olmuştur ve birkaç dörtlüğünde Kızılma’yı ele alır: “*Dövüşe dövüşe Kızılma’yı -İnşallah hünkârım olsa gerektür- Donanma ederiz Kızılma’da-Mesken tutup İslâm kalsa gerektür*” diyerek ifade ettiği Kızılma’nın şiirlere dahi girdiğini bize göstermektedir.³⁵

Osmanlı döneminden kalma arşiv belgeleri incelendiğinde yoğun bir şekilde Kızılma’nın köylere, mevkilere, mahallelere ve karakollara isim olarak verildiği görülmektedir:

- Bursa’da Mustafa Kemalpaşa kazası - Kızılma-yı Atik karyesi,
- Trabzon’da Kızılma mevkii ve Kızılma karyesi,
- Bulgaristan bölgesinde Kızılma karakolu,
- Sivas’ta Selami nahiyesi-Kızılma mahallesi.³⁶

Hammer’in ünlü eserinde bir Kızılma anlatısı bulunmaktadır. Bu anlatıda Sultan Süleyman yeniçeriler için yaptırdığı kışlaları ziyaret ederken bir cemaatin önünde durur ve orada yeniçeriler sultana bir bardak şerbet takdim eder. Sultan bunun bir gelenek haline gelmesini emrederek kışlaları her ziyaret ettiğinde şerbeti içer ve içi altın dolu geri verir. Söz konusu bu ritüel, cülus törenlerinde bir adet yerini almıştı. Yine bir gün Sultan eski kışlanın önünden geçerken şerbeti yeniçeri ağasından alır ve “*Kızılma’da görüşürüz*” demiştir.

³² Şen, “a.g.m.”, s. 200.

³³ Gökyay, “a.g.m.”, s. 561.

³⁴ Gökyay, “a.g.m.”, s. 561.

³⁵ M. Sabri Koz, “Âşık Edebiyatımızda Kızılma”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Cilt: 2, Halk Edebiyatı, Milli Folklor Araştırması Dergisi Yayınları, Ankara, 1986, s. 207.

³⁶ Buradaki veriler <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr> adresinden katalog taraması sonucu elde edilmiştir (13.05.2019).

Hammer'de buna binaen Osmanlıların Roma'ya Kızılelma ismini verdiklerini dile getirmiştir.³⁷

Kızılelma XVI. yüzyıldan XIX. yüzyılın sonlarına kadar yaklaşık 400 yıl boyunca hikâye, masal ve menkıbeler sayesinde halk arasında sessiz bir şekilde devam etmiştir. Osmanlı devleti çökmeye başladığı zaman şairler ve yazarlar aniden Kızılelma kavramından yeniden bahsetmeye başlamışlardır. Bu şairler arasında en etkili olan Ziya Gökalp olmuştur.³⁸ Aslında Ziya Gökalp gibi şair ve yazarların birden ortaya çıkmasının sebebi Osmanlı'nın çökmeye başladığı dönemde Osmanlılık ve Ümmetçilik fikrinin devleti kurtaramadığı görülmüş bundan dolayı da devlet Türkçülük fikrine sarılmıştır.

Ziya Gökalp'in Kızılelma tanımlaması ise şöyledir:

*Zemini mefkure, semâsı hayal
Bir gün gerçek, fakat şimdiki masal
Türk medeniyeti taklitsiz, safı
Doğmadıkça bu yurt kalacak hafî³⁹*

Osmanlı Kızılelma'sı ondan önceki Türk toplulukların aksine soyut bir kavram olmak yerine somut bir kavram haline geldiği söylenebilir. İki Kızılelma mukayese edilirse Osmanlı'dan önceki Kızılelma'nın bir düşüncenin ürünü olduğu Osmanlı'da ise fethedilecek yerlere verilmiş bir kavram olmuştur.

Sonuç

Kızılelma, Türklerin tarih sahnesine çıkmasından itibaren dünyaya hâkim olma ideallerinin, cihan hâkimiyeti mefkûrelerinin sembolü olmuştur. Bu sembolün, Türk tarihinin hangi döneminde ortaya çıktığı konusu tartışmalı ise de, Osmanlılarla birlikte pek çok Türkçe metinde bu kavrama rastlanmaya başlanır. Bu sebeple Kızılelma'nın hangi toplumda daha önce ortaya çıktığını söylemek güçtür.

Saltıkname'den Evliya Çelebi'ye, masallardan halk şairlerinin şiirlerine kadar kültürümüzün bir parçası haline gelen "Kızılelma", modern dönemlere gelindiğinde, Türk şair ve yazarlar tarafından, yeniden edebiyatın bir kavramı, bir sembolü olarak kullanılmaya başlanacaktır.

Kızılelma üzerine derinlemesine bir araştırma yapıldığında Avrupa kültüründe izlerine rastlamak mümkündür. Yunan mitolojilerine bile konu olan bu sembolün izleri sadece medeniyet kuran toplumlarda değil ayrıca dünyanın büyük bölümüne egemen olan dinlerin kutsal kitaplarında da görülmektedir. Kutsal kitaplarda elma figürüne bilgi, ölümsüzlük ve günahın sembolü, Avrasya kültürleri içerisinde ise sevgi, cinsellik, doğurganlık, yaşam, bilgi, karar ve zenginliğin sembolü olarak rol oynamıştır.

Türklerin, Avrupalıların ve Osmanlı'nın Kızılelma konusunda ortak noktaları onu bir hâkimiyetin ve gücün sembolü olarak görmeleridir. Osmanlılardan önce Türklerde soyut bir düşüncenin ögesi olarak görülen Kızılelma

³⁷ Joseph Von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt: 6, Üçdal Neşriyat, 2003, s. 186-187.

³⁸ Gültepe, *a.g.e.*, s. 16.

³⁹ <http://www.turkgenclikvakfi.org/makaleler/?key=257>, (23.05.2019).

Osmanlıyla birlikte somut hale dönüşerek fethetmeyi amaçladıkları yerleri belirtmek için kullanılmıştır. Osmanlı bu düşünce sayesinde ordusuyla beraber muazzam büyüklükte sınırlara ulaşmıştır. Kızılma, İslam'la birleşerek anlamını da Osmanlı devletinin fütuhat asırlarında ve Yeniçeri Ocağı'nda kazandı. Yeniçerilerin ortadan kaldırılmasına kadar Kızılma efsanesi askerlerin dirençlerini yükselten bir güç olmuştur.

Kaynaklar

AŞIKPAŞAZADE: *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Haz. Kemal Yavuz - M.A. Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul 2003.

ÇETİN, İsmail: "Kızılma", *Düşünce Dünyasında Türklük Siyaset ve Kültür Dergisi*, Sayı: 25, Yıl: 5, Ankara, Ocak-Şubat 2014.

DANIŞMEND, İsmail Hami: *Türklük Meselesi*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1983.

EKİCİ, Metin: "Türk Kültüründe 'Al' Renk", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16/2, Kış 2016.

GÖKYAY, Orhan Şaik: "Kızılma", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Ankara 2002.

_____ : *Kızılma*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2018.

GÜRİŞİK, Bihter: *Peçevi Tarihi (46-80 Metin, Dizin, Özel Adlar Sözlüğü)*, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005.

GÜLTEPE, Necati: *Kızılma'nın İzinde 'Turan Dünyasının Onbin Yıllık Sırrı'*, Milenyum Yayınları, İstanbul, Mart 2007.

KADIOĞLU, Muhsin: *Türk-İslam Cihan Hâkimiyeti Ülküsü - Kızılma*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2019.

KIRZIOĞLU, Banuçiçek: "Kızılma'nın Türklük İçin Anlamı ve Cengiz Aytmatov'un Kızıl Elma Hikâyesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 7, Erzurum 1997.

KOZ, M. Sabri: "Âşık Edebiyatımızda Kızılma", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt: 2, Halk Edebiyatı, Milli Folklor Araştırması Dergisi Yayınları, Ankara.

MAHİR, Banu: "Elinde Altın Küre (Kızıl Elma) Tutan Osmanlı Sultan Potreleri", *Uluslararası IV. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Cilt: 2, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1997.

PURGSTALL, Joseph Von Hammer: *Büyük Osmanlı Tarihi*, Üçdal Neşriyat, Cilt: 6, 2003.

ŞEN, Yasin: "Klasik Türk Şiirinde Kızılma", *Journal of Turkish Language and Literature*, Cilt: 3, Sayı: 4, Autumn 2017.

TURAN, Osman: *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Turan Neşriyat Yurdu, Cilt: 1, İstanbul 1969.

İnternet Kaynakları

https://en.m.wikipedia.org/wiki/Golden_apple, (11.05.2019).

<https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/42/35-ayet-tefsiri>, (11.05.2019).

<https://incil.info/arama/Yaratilis+2>, (11.05.2019).

<https://de.wikipedia.org/wiki/Kulturapfel>, (11.05.2019).

<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/kizil-elma-nedir-neresidir-1491607/>, (11.05.2019).

<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>, (13.05.2019).

<http://www.turkgenclikvakfi.org/makaleler/?key=257>, (23.05.2019).

<https://books.google.com.tr/books?id=0IVDDwAAQBAJ>, (23.05.2019).